

A MAGYAR NYELV AZ EZREDFORDULÓN

Az Anyanyelvpolók Szövetsége és a Honismereti Szövetség közös levélben fordult a világ magyarságának olyan jeles személyiségeihez, akik íróként, művészként, tudósként, politikusként felelősek és felelősséget is éreznek nyelvünkért. Három kérdést tettünk föl nekik azzal a nem titkolt céllal, hogy válaszaikat lehetőségeinkhez mérten közzé is tesszük. Felkérésünknek több mint húsz megkérdezett készségesen eleget is tett. Közülük néhányan nem írásban küldték el válaszukat, hanem munkatársunkkal való személyes találkozás során, hangszalagra rögzítve mondták el véleményüket. Ez utóbbiakat az érintettek hozzájárulásával – sőt részben kérésükre –, bizonyos fokig az arányok kedvéért is, helyenként némileg megrövidítettük, fesszessé tettük.

A két kezdeményező szövetség lapja, az Édes Anyanyelvünk és a Honismeret 1998. 3. számában megkezdte a beérkezett válaszok közzétételét, mégpedig úgy, hogy a rövidebbeket a kisebb terjedelmű Édes Anyanyelvünk, a hosszabbakat a Honismeret jeleníti meg.

Az Anyanyelvpolók Szövetsége és Honismereti Szövetség ezúton mond köszönetet mindazoknak, akik a felkérést elfogadták, és értékes válaszaikkal megtisztelték bennünket, megtisztították lapunkat.

A feltett kérdések:

1. Milyen közvetlen élményekből táplálkozik anyanyelvi tudata, anyanyelvéhez fűződő kapcsolata?
2. Ön szerint veszélyben van-e anyanyelvünk, és ha igen, mit kell tennünk védelmére?
3. Milyennek látja a harmadik évezred küszöbén az úgynevezett kis nyelvek és általában az anyanyelvek helyzetét és jövőjét?

Jakó Zsigmond (Kolozsvár)

1. Anyanyelvi tudatomat és az anyanyelvhez fűződő kapcsolatomat a gyermekkorig visszanyúló és – sajnos – jelenleg is változatlan hétköznapi, közvetlen élmények alakították és határozzák meg mindmáig. A nyelvi kérdésekre, az anyanyelvhez való ragaszkodás fontosságára már gyermekként figyelmeztetett a történelem.

Az akkori ország központi területén fekvő, a magyarság tömbjéhez tartozó Biharfélégyháza születtem 1916-ban, teljesen egységes anyanyelvi környezetben. Ezt a tájat azonban néhány esztendő elteltével új határok Romániához csatolták. Éppen csak nyíladozni kezdett gyermeki értelmem, amikor az új hatalom a bihari hegyvidékről, kiváltságos viszonyok közé román telepéseket hozott a színmagyar falu mellé. Az ismeretlen nyelvet beszélő, szokatlan életvitelű és viseletű emberek a helyiek csak rácsodálkoztak addig, amíg az iskolázás, a hivatali nyelvhasználat, az életlehetőségek stb. területén nem jelentkeztek ennek a változásnak egyre súlyosbodó következményei.

Számomra ezóta fontos az anyanyelv és mindaz, ami ehhez kötődik, annál drágább, kedvesebb minél jobban veszélyeztetik, korlátozzák, megcsúfolják. Örök emberi reakció, hogy ahhoz ragaszkodunk legerősebben, amitől meg akarnak fosztani. Így lett az anyanyelv védőpajzs, az etnikai közösséget egybefűző kötelék, az egyént megtartó erő és erkölcsi kötelezettség számomra is, akárcsak máról holnapra kisebbségi sorba zuhant többi sors társaim számára. Az anyanyelvhez és reáépülő művelődéshez való ragaszkodás a kisebbségi magyarság körében a sorsközösség vállalásának minden hangoskodásnál hitelesebb bizonyossága.

Ezek a gyermekkori élmények és fiatalkori felismerések korán formálói lettek tudományos pályámnak is. A múlt iránti érdeklődésemet ugyanis valósággal ráterelték a szűkebb környezetem, közösségem sorsát, egyéni életemet érzékenyen érintő jelenkori változások előzményeinek kutatására. Az említett élmények nélkül bizonyára nem fordítottam volna annyi energiát a magyar–román együttélés, a település- és néptörténet, a művelődési kapcsolatok stb. feltárására, mint amennyit a kutatói pályán eltöltött több mint hat évtized alatt áldoztam e kérdések minél hitelesebb megválaszolására.

Anyanyelvi tudatomat tehát gyermekkori élmények alakították, és a mai határokon túli, kárpát-medencei nemzetrészek sorskérdéseinek nyolc évtizede tartó rendezetlensége szinte naponként szolgált újabb és újabb indítékokat arra vonatkozóan, hogy az anyanyelvvel kapcsolatos nézeteimen legkisebbet se változtassak.

2. Jóllehet véleményünk szerint a magyar nyelv az anyaországban és a határokon túl egyaránt veszélyeztetett, de védelméről aszerint kell gondoskodni, hogy honnan fenyegeti veszedelem. Az anyaországban kitűnő szakemberek felelősségteljesen hadakoznak nyelvünk tisztaságának megőrzéséért, akik nálamnál sokkal jobban tudják, hogy mit hogyan kell tenniük. Megjegyzem azonban, hogy a Magyarországra (főként Budapestre) látogató kisebbségi magyar számára a nyelvi öntudat nagyfokú hiánya és a közéleti nyelvhasználat megbotránkozott igénytelensége a leginkább szembeötlő. Az törvényszerű, hogy az anyanyelvre leselkedő veszedelem ott érzékeli kevésbé, ahol nem nyílt a támadás és a nyelvromlás jelei mögött tudatosan rontó szándékok egyértelműen nem észlelhetők. Az is általános jelenség Európa-szerte, hogy a nemzeti nyelvek teret veszítenek az angollal szemben. Erről legbeszédesebben a kelet-középeurópai térség üzleteinek új cégtáblái mellett a felszínes vagy hibás, szolgai fordítások tanúskodhatnak. Az önfeladás eme jelenségei mögött a felszínes műveltségben gyökerező, erőlen nyelvi öntudat áll, hiszen gyorsan terjedő, önkéntesen vállalt folyamatról van szó, melyre, a divaton kívül semmi és senki nem kényszeríti az egyént. Mindez érthető és általános szomszédainknál is, de a magyar nyelv szempontjából fokozottan ártalmas folyamat. A külső erőktől több oldalról is szorongatott magyar nyelv esetében ugyanis veszedelmes könnyelműség öntudatlanságból belülről szintén hozzájárulni anyanyelvünk rontásához-bontásához. Ennek a mai folyamatnak káros hatásait természetesen megsínyli a határokon kívül rekedt magyarság is, mely nyelvfejlődés tekintetében természetszerűen igazodik az anyaországhoz.

A sajtó, rádió, TV útján a kisebbségiek nyelvét is megfertőzi az anyaország közéleti nyelvhasználatának egyre fokozódó igénytelensége. Nehéz feladat sikeresen védelmezni anyanyelvünk tisztaságát a privilegizált államnyelvek hatásáigal is szorgalmazott bomlasztásával szemben, amikor a médiák útján százezrek közvetlenül tapasztalhatják, miszerint a magyarországi közélet fontos szereplői sem helyeznek súlyt arra, hogy, például ne keverjék össze a különböző jelentésű *egyelőre* és *egyenlőre* szavunkat, még az országházban is.

A kisebbségi magyarságra nehezedő asszimilációs nyomás körülményei között az anyanyelv védelmének legfontosabb feltétele az anyanyelven történő iskolai oktatás visszaállítása. Ez persze politikai kérdés. De ennek kedvező elintézése nélkül semmiféle társadalmi-művelődési akció sem fordíthatja vissza, sőt meg sem állíthatja a többségi nemzetek részéről csaknem nyolc évtizede kíméletlen következetességgel folytatott erőszakos asszimiláció nyelvi következményeit. Az etnikai tömbök szórványosítása gazdasági eszközökkel párosított tömeges betelepítésekkel a magyarság egyre nagyobb tömegeit juttatja ősei lakóhelyén is olyan helyzetbe, hogy a kétnyelvűségből most már gyorsuló ütemben átcsúszhat a nyelvváltás szakaszába és a többséghez való asszimilációba menekül a diszkrimináció nyomorúsága elől.

Az anyanyelv romlása a kisebbségi magyarságnak körében napjainkra túlnőtt azokon a határokon, amelyeken belül pusztán nyelvvelmi eszközökkel a kialakult és legtöbb helyen véstesen előrehaladt folyamatokat lényegesen befolyásolni lehetne. A változtatás lehetősége itt már nem a nyelv művelők, a nyelvészek, hanem a politikusok kezében van. Az anyaország társadalma a politikusok, az államvezetők nyomás alá helyezésével, saját nyelvi öntudatosodásával támogathatná a kisebbségi nemzetiségek küzdelmét anyanyelvük megtartásáért. Az azonban, amit a felelősen élő kisebbségi magyar ebben a tekintetben az anyaországban manapság általában tapasztal, inkább lehangelő, mint biztató és reményeket keltő.

3. Gyakran esik szó napjainkban arról, hogy a harmadik évezred folyamán az olyan „kis nyelvek”, mint amilyen a magyar is, elvesztik létjogosultságukat és történelmileg rövid időn belül átadják helyüket a „nagy” világnyelveknek, ezek közül is elsősorban az angolnak.

Nem ismerem más földrészek, főként a „fejlődő” országok nyelvi problémáit és perspektíváit, de ami Európát illeti nem hiszek e riogató jóslatok megalapozottságában. Historikusként tudom, hogy a történelem nem ismer pontosan megismétlődő helyzeteket és egymástól térben és időben távoli, látszólag azonos helyzetek tanulságaiból csak nagyon óvatosan szabad az utóbbi várható alakulására következtetni. Úgy gondolom, hogy az európai „kis” nyelvek és a rájuk alapozódott nemzeti művelődés régen túljutottak azon a fejlődési fokon, amikor politikai és gazdasági célú integráció az anyanyelv és a nemzeti művelődés elhalását eredményezhetné. Erre – véleményem szerint csak a nyelvi öntudat elvesztését feltételező önfeladás esetén kerülhetne sor. Ennek bekövetkezését azonban aggasztó jelenségek, komoly veszedelmek ellenére sem látom jelenleg megalapozott

feltételezésnek. Az ugyan tényleg reális veszedelem, hogy az anyanyelvűkhöz tűzön-vízen át ragaszkodó magyarok száma csökkenni fog, de – meggyőződésem szerint – még akkor is lesznek a fennmaradáshoz elegendő számban magyarok, amikor már régen divatjátmulttá válik a „nagy” nyelvek és kultúrák előtti beteges hajbókolás. Az is elképzelhető, hogy hosszabb időre az angol lesz a tudomány (főként a reáliák) és a gazdasági-politikai érintkezés olyan „világnyelve”, mint amilyen a latin volt a középkorban a nyugati keresztyén államokban. Európában azonban valószínűtlen, hogy egy „világnyelv” kiszorítsa a tudományokból a nemzeti nyelveket, akár csak a reáliák esetében is. Ne feledjük, hogy a középkorban Európa „világnyelvének” a latinnak az uralma sem jelentette a nemzeti nyelvek és kultúrák megfojtását. Sőt a latin az ókori világ eredményeinek közvetítésével egyenesen nevelője és formálója lett a nemzeti nyelvű írásbeliségnek, az irodalmi műfajoknak és formáknak.

Az amerikai civilizáció lenyűgöző technikai eredményei különösen a látászavarokkal küszködő kelet-középeurópai társadalmakat, Nyugaton pedig a műveletlenebb tömegeket vakítják el. Európa nyugati felén azonban nem csupán a „nagy” népek, hanem a magyarral azonos vagy nálunk kisebb lélekszámú nemzetek is tudják, hogy saját műveltségük, nyelvi fejlettségük, irodalmuk régibb rétege teljesítményeit tekintve semmivel sem marad el a világnyelvi szerephez jutott angol-amerikaitól. Nagy elismeréssel, de nem elbűvölten nézik az amerikai civilizációt és saját teljesítményeiknek tudatában látják annak gyengéit is. Nem hiszem, hogy a „kis” nyelvet beszélő, nyugat-európai művelt emberben egyáltalában felmerülne az a gondolat, hogy saját anyanyelvének, nemzeti kultúrájának feladása bármi többletet jelenthetne számára. Tudván tudja vagy észlelheti, hogy a középkori latin egyház által felnevelt Európa nyelveit beszélő nemzetek és kultúrák esetében a „kis” és „nagy” jelző csak mennyiségi mutató és nem a minőség színvonalának különbségére utal.

Nem a nyelvükben és műveltségükben is sanyargatott kisebbségi magyarságnak, hanem az anyaország értelmiségének és szaktudományának lenne a feladata, hogy állítsa helyre a nemzet megbomlott nyelvi öntudatát és anyanyelvünk sokszázados művelődési teljesítményei által megalapozott önérzettel készüljön az európai integrációba. Az anyaország egy ilyen változott magatartásával adhatná a kisebbségi magyarság nyelvvédelméhez a legnagyobb segítséget.

Befejezésül még csak annyit, hogy az új évezred küszöbén anyanyelvünk jövőjét illetően nem csupán veszedelmeket, hanem megnyíló új távlatokat is látok. A nemzeti korlátokat lebontó egyesült Európában az anyaország földrajzi helyzete, a határokon túli nemzetrészek jelenléte folytán a Kárpát-medencében a magyar nyelv a legesélyesebb arra, hogy az itteni kis népek között a regionális közvetítés szerepét ellássa. Elsősorban a gazdaság életében, de bizonyos diszciplínák esetében akár a tudományok területén is.

Anyanyelvünket a történelem veszedelmes szakadékok szélére sodorta. Jövendőjének jobbra fordítása azonban mindenekelőtt magától a magyarságtól függ. Ehhez művelődési és gazdasági erőn kívül teljesítményei ismeretére alapozott nagyobb öntudatra és önérzetre van szükség, mint amilyen nemzetünkben a határokon innen és túl tapasztalható. Mindnyájan felelősek vagyunk azért, hogy az ezredforduló lassú szétporlást vagy pedig új perspektívákat fog-e hozni anyanyelvünk számára.

Jakab István (Révkomárom)

1. Csehszlovákiában, de magyar faluban, magyar családban születtem, így tulajdonképpen „beleszülettem” a magyar nyelvbe. Az elemi iskolában kötelezően tanult szlovák nyelv nem hatott rám annyira, hogy nyelvi tudomat deformálta volna, de e nyelvnek a magyar környezetben is bizonyos mértékben érvényesülő hatása alól – másokhoz hasonlóan – én sem vonhattam ki magamat. Az államszervező nép nyelve – hiába nem többségi nyelv egy-egy vidéken, területen – észrevétlenül torzítja a politikai kisebbségben élők nyelvhasználatát s ezáltal nyelvi tudatát is. Iskolás koromban – előbb a szülőfalumban, később a sárospataki református gimnáziumban – nagy érdeklődéssel tanultam a magyar nyelv nyelvtanát; nemcsak anyanyelvem nyelvtanaként kötött le, hanem mint olyan tananyag is, amely gondolataim pontos, alkalomszerű kifejezésére s ezáltal logikus gondolkodásra is, amelynél alapul szolgál az idegen nyelvek tanulásához, nyelvtanának megértéséhez is. Számomra a magyar nyelvtan és a hozzá kapcsolódó (helyesírási, nyelvhelyességi, stilisztikai stb.) ismeretek tanulása inkább szórakozás volt, mintsem munka.

A pályaválasztásomra mégsem ez a körülménye hatott, legalábbis a pályaválasztás idején nem. Lehetőségként gondoltam ugyan a magyartanári pályára is, azonban – talán a kor

divatjához igazodva – inkább az orvostudományt részesítettem volna előnyben. Csakhogy az én életembe is beleszólt a politika, mint annyi más emberébe, és a sárospataki református teológia hallgatója lettem – egy évre. Hazatérve az ismét létrejött Csehszlovákiába, biológia-kémia-földrajz szakra iratkoztam be a pozsonyi egyetemen. De mivel ezek a szakok sem tudtak lekötni, átléptem a magyar-történelem- polgári nevelés szakra. Úgy éreztem, révbe értem. A nyelvészeti tárgyak – elsősorban a mai magyar nyelv és a nyelvművelés – komolyabb munkára serkentettek. Tudatosan is figyeltem a csehszlovákiai magyarok nyelvhasználatát, a benne egyre szaporodó szlovacizmusokat, s elhatároztam, hogy a leíró nyelvtan megnyugtatóan meg nem oldott kérdéseinek vizsgálata mellett a nyelvművelésre, a sajátos kisebbségi magyar nyelvhasználat kutatására és lehetséges befolyásolására fogok törekedni. Utólag visszatekintve erre a – részben talán a sors kényszerének hatására tett – lépéseimre, úgy érzem: olyan jellegű munkát végeztem, amelyben kedvem teltett, s talán legalább részben viszonzhattam nemzetemnek azt a segítséget, amelyben a második világháború utáni nehéz években mint Magyarországon tanuló diákokat részesített.

2. Sok nyelvművelő – különösen, ha „hivatalosan” nyilatkozik – bagatellizálja a nyelvhasználati hibákat, a nyelvromlást (ezzel nyilván a „mundér becsületét védeni” igyekszik). Általában azt hangsúlyozzák, hogy anyanyelvünk a hibák előfordulása ellenére is fejlődik, s kimutatják, hogy csupán a múlt század óta is mennyit változott pozitív irányban. Ebben tulajdonképpen igazuk van. De ha nem így volna, akkor nagy baj volna. Csakhogy így van ez általában minden más jelenség vizsgálatánál is, nem csupán a nyelveknél. Ha az elmúlt 45 év általános társadalmi fejlődésének mérlegét készítenénk el, valószínűleg akkor is előrehaladást mutathatnánk ki. De mennyi volt a veszteség, illetve milyen lehetett volna a fejlődés, ha ez a 45 év nem ilyen körülmények között telik el? Konkrét adataink nincsenek ugyan, de ha ilyen tekintetben összehasonlítjuk Magyarországot az egykori Nyugat-Németországgal, az eredmény önmagáért beszél. Bizony a nyelv fejlődésének eredményeivel sem lehetünk teljes mértékben megelégedve. Ha komolyabban venné minden magyar anyanyelve helyes használatának az ügyét, bizonyára sokkal kevesebb negatív jelenséget kellett volna szentesíteni, elfogadhatónak elismerni. S itt természetesen felvetődik a nyelvművelés felelősségének, feladatának kérdése is. Némely nyelvészek szerint a nyelvnek megvan a saját fejlődési törvénye, s a nyelvművelő hiába avatkoznék a nyelvhasználatba. A nyelvész dolga, hogy értékeljen, mégpedig a statisztikai adatok alapján: a nyelvíleg művelt személyek többségének a nyelvhasználatát a döntő. Ezek a nyelvészek tehát tagadják a nyelvművelés szükségességét. A másik nézet szerint (szerencsére ezt általában nem szakemberek vallják) deresre kellene húzni mindent hibázót. Ezek képviselői közül kerülnek ki a nyelvtörvények támogatói.

Én egyik felfogást sem helyeslem. A helyes út valahol a kettő között van.

Az első felfogást azért nem támogathatjuk, mert ez szinte zsilipet nyit a hibáknak a nyelvbe való áramlása előtt. Elsősorban már magának a kérdésnek az eldöntése: kik tekinthetők nyelvíleg műveltnek, a szubjektivitás veszélyét hordozza magában. Ezt még – tudomásom szerint – hitelt érdemlően nem határozta meg senki. Továbbá: a nyelvi divatnak tapasztalatom szerint nem az egyszerű, hanem a műveltebb emberek: írók, újságírók, rádiósok, televíziósok s ezek műveltebb riportalanyai hódolnak legjobban. Tőlük veszik át a divatszavakat és divatos szerkesztésmódokat a szerényebb műveltségűek. „Valószínűleg, hogy jó idő lesz ma” – szerkesztik mondataikat az utóbbi időben sokan a nyelvíleg műveltnek tartott személyek közül is, s amikor felhívjuk figyelmüket a szerkesztésmód helytelen voltára, kiderül, nem is gondolkoztak el azon, hogy itt kétféle szerkesztés (Valószínűleg jó idő lesz ma; Valószínű, hogy jó idő lesz ma) áll egymással szemben; ők csupán a „szokás”, a divat alapján választották a szerkesztvegyítéses formát. S általában ezeknek a nyelvi szempontból műveltnek számító embereknek a szóhasználatából vették ki az utóbbi egy-két évben a *már* módosítószó, s foglalta el helyét a némileg eltérő jelentésű és szerepű *immár*. Éppen ők terjesztik ennek az elemnek a használatát olyan beszédhelyzetben is, amelyben nincs megjelenítő vagy az adott beszédhelyzetet kiemelő (‘íme, már’) szerepe. Mindezeknek a hibáknak az előfordulását többek között az is okozza, hogy a nyelvművelés nem elég hatékony: nem figyelmeztet idejében, nem terjeszti a szükséges ismereteket. E tevékenység helyett jön a kutató nyelvész, és értékkel, szentesít, vagyis ítélkezik. Itélkezik, persze nem a hibázó felett (ezt csak a nyelvművelőről állítja), hanem a nyelvhasználati jelenség felett (ami szintén nem mindig helyénvaló). Nem sérti meg az embert (ezt ne is tegye senki!), de kárt okozhat a nyelvben. Okoz is, ha nyilvánvaló nyelvhasználati hibát a standard nyelvváltozat jelenségének minősít egy több szempontból is megkérdőjelezhető statisztikai vizsgálat alapján.

Napjainkban talán a nyelvi divat okozza a legtöbb nyelvhasználati hibát. S ahogy másfajta divatok ellen is nehéz eredményesen harcolni, ugyanúgy reménytelennek látszik a küzdelem ez ellen is. Legyünk őszinték: egy kicsit lezseren is kezeltük ezt a kérdést. A divat jön, aztán megszűnik, vizsgáltuk magunkat és egymást. Csakhogy a nyelvi divat nem múlik el nyomtalanul, mint pl. az öltözködésé. A nyelvi divat „üledéket” is hagy a nyelvben. S az üledékek között akadhat hasznos iszap is, káros is. Nem lenne hát helyes minden ellen harcot hirdetni, ami divatos, hiszen ezzel nyelvünk gazdagodását is akadályoznánk. Idejében meg kell tehát vizsgálnunk az effajta jelenségeket, s a károsakat ellen felvenni a harcot. Csak helyeslehetjük tehát, hogy nyelv művelésünk széles körű küzdelmet indított az idegen (főként angol) szavak áradata ellen. Ezeknek a nemkívánatos mértékű terjedését is a nyelvi divat okozza. Persze a divat tűzét sokféle ok és cél gerjesztheti, táplálhatja. A kereskedelem, iparban a pénzszerzési lehetőség; a politikában, közéletben, a modernség, a jól tájékozottság bizonyításának vágya; a kisebbségi magyarok lakta területeken (külföldön) a kétnyelvű feliratok (reklámok, cégtáblák stb.) alkalmazásának elkerülése (angol nyelvű táblát tesznek ki, hogy az „államnyelvi” szöveget elkerüljék); stb. Megítélésem szerint anyanyelvünk veszélyben van, s ez a veszély – ha nem teszünk ellene semmit – a jövőben fokozódni fog.

S most következik a kérdésre adott válaszom nehezebb része: mit kell tennünk a nyelv védelmében?

Nyelvtörvényt hozni semmi esetre sem. Legalábbis olyasfajta nyelvtörvényt, amely a magyarországi kisebbségek anyanyelv-használati jogait sértené, anyanyelv-használati lehetőségeit korlátozná, vagy szankcionál: büntet, megtorol stb. De – mint az 1992 októberében szervezett budapesti nyelvművelő konferencián és az MTA elnöke által 1997-ben rendezett tanácskozáson is kifejtettem – abban semmi kivétlnivalót nem találnék, ha az illetékes szervek bizonyos intézkedésekkel, rendeletekkel – pl. a nyilvánosság elé kerülő szövegek nyelvi ellenőrzésének kötelezővé tételével – segítenének a nyelv védelmezésében, főként a fölösleges idegen szavak és a helyesírási hibák elkerülése végett. Ez senkinek az alapvető jogait nem csorbítaná, csupán annyi kötelezettséget róna az érdekeltekre, mint bármelyik más nem nyelvi (adminisztratív) vonatkozású rendelkezés, aminek a rend fenntartása, biztosítása céljából hoznak, ugyanakkor azzal a haszonnal is járna számukra, hogy cégtábla- vagy reklám-szövegek hibátlan volna. Természetesen minden rendelkezés jelent bizonyos korlátozást az egyénre nézve, de ha a közös ügyét szolgálja, s nem csorbít alapvető jogokat, nem vétünk vele a demokrácia alapelvei, a demokratikus magatartás szabályai ellen. Elvégre a demokrácia nem jelentheti a gátlástalanság, a gáncsnélküliség elszabadulását.

A nehezebb feladat persze a nyelv művelésre várna. Mindenekelőtt a standard nyelv változat kritériumait kellene az eddiginél konkrétan meghatározni. El kellene továbbá érni, hogy az iskolákban jóval nagyobb gondot fordítsanak a magyar standard megismertetésére, használatának megtanítására, mint eddig. Ne formális legyen a magyar nyelv tanítása (nyelvtani kategóriák magoltatása egy-két szemléltető példával), hanem az elméletet alapos gyakorlások kövessék; de ne csak a mondattani, szófaji, jobb esetben alakítani elemzések tárgykörében, hanem a nyelvi elemek stilisztikai vizsgálatában is; sőt az analitikus gyakorlási módszert feltétlenül egészítse ki a szintetikus. A nyelv művelésben meg új, az eddiginél hatékonyabb formák kialakítására és bevezetésére lesz szükség (ezeket nem lesz könnyű kialakítani). Végül, de nem utolsósorban a befogadók (diákok, érdeklődők stb.) számára a jelenleginél érthetőbbé, felfoghatóbbá lehetne és kellene tenni bizonyos nyelv helyességi, de főként helyesírási kérdéseket, a lehetőség szerint leegyszerűsítve a szabályozásukat. A szabályok tömkelegének a megalkotásával aligha biztosítható a helyesírási ismeretek közkinccsé tétele. Például olyan fokú nyelvtani tudása és készsége kevés embernek van ma a magyar nyelvterületen, amilyenre az összetett szavak vagy földrajzi nevek helyesírási szabályainak megtanulásához és alkalmazásához szükség volna. Márpedig a cél a magyar helyesírás minél szélesebb körű megismertetése, nem pedig az írástudók egy szűk rétegének a kialakítása.

3. A kis nyelvek a jövőben – ha megvalósul az európai államok szövetsége – meglehetősen hátrányos helyzetbe kerülnek a világnyelvekkel, mindenekelőtt a szövetség „hivatalos” nyelvével (vagy nyelveivel) szemben. Sorsuk bizonyos mértékig hasonló lesz a mostani kisebbségi nyelvekéhez az idegen nyelvi hatásokkal való küzdelem tekintetében. Még nem vagyunk ennek a szövetségnek a tagjai, de már gondot okoz nekünk a sok idegen elem beáramlása. A „hordalék” az Európai Unióhoz való csatlakozás után várhatóan több lesz. A közvetlen kapcsolat nyilván nem csökkenteni, hanem szaporítani fogja a nemkívánatos neologizmusokat.